

“Smernice mladih za njihovo uključivanje u zaštitu životne sredine”

„Oslobodite decu i mlade od anksioznosti i straha kroz informisanje o realnom stanju životne sredine i istovremeno pružanje pozitivnih primera i mogućnosti za rešavanje problema.“

PRIJATELJI DECE SRBIJE

2023. godine

UVOD:

Dokument "Smernice mladih za njihovo uključivanje u zaštitu životne sredine" (u daljem tekstu Smernice¹), nastao je u trenutku u kome su, i na globalnom i na nacionalnom nivou, održivi razvoj i zaštita životne sredine teme koje se tiču kako budućnosti naše planete, tako budućnosti svakoga od nas. Smernice su jedan od rezultata projekta „DIJALOGOM od EKO anksioznosti do EKO akcije“ i produkt angažovanja 30 dece i mladih (starih od 14 do 23 godine), uključenih u projekat.¹

Životna sredina je vitalni resurs koji nas sve povezuje. Ona je naše zajedničko dobro i naša obaveza je da je zaštitimo za buduće generacije. U tom smislu, to je nemoguće bez pravovremenog, aktivnog i sveobuhvatnog uključivanja dece i mladih u ovaj proces.

Smernice su rezultat lokalnih dijaloga mladih koji su sprovedeni u 12 opština (Požarevac, Novi Beograd, Palilula, Zvezdara, Indija, Kruševac, Novi Sad, Kragujevac, Rakovica, Niš, Bajina Bašta i Zemun), u kojima je učestvovalo 250 dece i mladih, tokom 2022. godine, kao i istraživanja "Stavovi dece i mladih o zaštiti životne sredine" koje su sproveli Prijatelji dece Srbije², u kojem je učestvovalo 800 dece i mladih. Važno je da se sa proisteklim porukama dece i mladih upozna širi auditorijum koji bi mogao i trebao da bude direktno uključen u njihovo sprovođenje: predstavnici Vlade RS, članovi resornih odbora Narodne skupštine RS, predstavnici organizacija civilnog društva za zaštitu životne sredine i rad sa mladima, omladinski radnici, radnici u obrazovanju, predstavnici lokalnih samouprava...

Dalji dijalog o mogućnostima primene ovih Smernica biće ključan za unapređivanje uključenosti dece i mladih u zaštitu životne sredine na najbolji mogući način, a u skladu sa njihovim uzrastom, mogućnostima i željama. Značajno je da Smernice odražavaju potrebe i interese dece i mladih u vezi sa zaštitom životne sredine.

Kroz proces predstavljanja Smernica, deca i mladi će se upoznati sa mehanizmom javne rasprave kao ključnim oblikom konsultovanja i učešća građana u procesu donošenja zakonskih rešenja. Ohrabrivanje i edukacija mladih o važnosti njihovog glasa u odlučivanju o pitanjima koja se tiču njihove budućnosti, predstavlja temelj za razvoj demokratskih vrednosti i aktivnih građana u svim oblastima društvenog života. Prijatelji dece Srbije su tu da uvek iznova podsećaju i rade na tome da participacija dece i mladih ne sme i ne može da bude zanemarena.

Zdrava životna sredina je ne samo naša odgovornost, već i ljudsko pravo. Imamo moralnu obavezu da se borimo za očuvanje prirode i da pružimo bolju budućnost generacijama

¹ Projekat je podržan od strane Fondacije Tempus, a u okviru Erasmus+ projekta

² Rezultati istraživanja "Stavovi dece i mladih o zaštiti životne sredine" biće predstavljeni 20.06. i od tog dana biće javno dostupni

koje dolaze. Zaštita životne sredine je pitanje od nacionalnog značaja, u kojem mladi treba i moraju da imaju ključnu ulogu.

Dokument obuhvata nekoliko celina: na prvom mestu ćemo se osvrnuti na motive i procese unutar Prijatelja dece Srbije koji su doveli do otvaranja nove programske šeme: Održivi razvoj i zaštite životne sredine.

Zatim ćemo nabrojati vrednosti koje zastupamo u našem omladinskom radu i gradimo ih i unapređujemo, jer smatramo da je to osnov našeg delovanja. Stava smo da je potrebno stalno osluškivati potrebe mladih i unapređivati organizacione vrednosti.

Zatim ćemo preći na Smernice koje smo podelili po kriterijumu, na koga se odnose, odnosno kome su ih mladi uputili u želji da budu saslušani i uvaženi: donosiocice odluka, obrazovni sistem, organizacije civilnog društva, medije, na mlade i na građane u celini.

Ovaj dokument će služiti svim zainteresovanim stranama, kao svojevrsan vodič za razumevanje stavova, potreba, ali i mogućnosti doprinosa dece i mladih u oblasti održivog razvoja i zaštite životne sredine.

Dokument će biće podlozan evaluaciji i rekonstrukciji u odnosu na rezultate simulacija javnih rasprava, kao mehanizma za razvoj parlamentarizma i demokratskih vrednosti dece i mladih.

Omladinski rad PDS-a u oblasti održivog razvoja i zaštite životne sredine

Nova programska šema Prijatelja dece Srbije je pokrenuta na inicijativu dece i mladih, naših aktivista i korisnika, 2021. godine. Naime, deca i mladi su kroz naše tada aktuelne programe i aktivnosti prepoznali da je zdrava životne sredina, jedno od trenutno najugroženijih ljudskih prava, a da je njihovo uključivanje u ovoj oblasti nedovoljno, sistemski nije prepoznato kao važno i zanemareno kao resurs. Kao naš odgovor usledilo je uspostavljanje nove programske šeme Održivi razvoj i zaštita životne sredine, kroz koju smo za dve godine direktno uključili 320 dece i mladih iz cele Srbije kroz niz edukacija, kampova, radionica, lokalnih akcija, lokalnih dijaloga mladih, a izveli smo i istraživanje "Stavovi dece i mladih o zaštiti životne sredine" koje se po prvi put na ovim prostorima bavi i eko anksioznošću* dece i mladih.

Vrednosti, kao osnova omladinskog rada Prijatelja dece Srbije

Važno je napomenuti da u našem radu ne praktikujemo standardizovane obrasce rada sa mladima, već zajednički kreiramo procedure bazirane na vrednostima, koje su osnove za građenje prakse omladinskog rada. Zbog čega je to važno? Višegodišnjim radom i razvojem u ovoj oblasti, shvatili smo da neka procedura koja odgovara jednoj grupi uključenih mladih, za sledeću može biti irelevantna, isuviše kruta ili neodgovarajuća. Zbog toga se najviše oslanjamo na vrednosti, koje se konstantno preispituju i unapređuju. Iako postoji više vrednosti na osnovu kojih se bazira omladinski rad u našoj organizaciji, izdvojićemo pet vrednosti koje vidimo kao najvažnije, a detalji su objašnjeni u našem dokumentu Smernice omladinskog rada (SMOR).

Ključne vrednosti koje zastupamo u svom omladinskom radu su: dobrovoljnost i fleksibilnost, demokratičnost (sloboda izbora, zabrana diskriminacije, transparentnost i obaveštenost, participacija i zajedničko donošenje odluka, participacija i zajedničko donošenje odluka, sloboda govora i izražavanja sopstvenog mišljenja), višesmerna razmena i izgradnja znanja, otvorenost, (samo)kritičnost i (samo)refleksija, proaktivnost i razvoj proaktivnosti kao stava i načina življenja.

Sve nabrojane vrednosti teža su omladinskog rada i u oblasti programa Održivi razvoj i zaštita životne sredine.

SMERNICE

1) KA DONOSIOCI MA ODLUKA

-Konsultacije sa mladima: Organizujte redovne otvorene konsultacije i dijalog sa mladima na temu zaštite životne sredine. Obezbedite prostor za izražavanje mišljenja, ideja i briga mladih i pažljivo saslušajte njihove predloge;

-Uključivanje mladih u radne grupe: Formirajte radne grupe ili savetodavna tela koja će uključivati mlade i omogućiti im aktivno učešće u procesu donošenja odluka. Ove grupe mogu pružiti priliku mladima da iznesu svoje ideje i preporuke, kao i da prate implementaciju mera zaštite životne sredine;

-Obrazovanje o zaštiti životne sredine: Unapredite obrazovne programe o zaštiti životne sredine u obrazovnom sistemu. Podržite programe koji promovišu svest o važnosti očuvanja prirode, reciklaže, energetske efikasnosti i drugih ekoloških tema. Time pružite mladima priliku da steknu znanja i veštine potrebne za aktivno učešće u zaštiti životne sredine. U razvijanju navedenih programa neophodno je konsultovati i mlade;

-Finansijska podrška: Razmotrite mogućnosti za pružanje veće finansijske podrške mladima i organizacijama mladih koje se bave zaštitom životne sredine. Ovo može uključivati grantove, stipendije ili fondove namenjene finansiranju projekata i inicijativa mladih za očuvanje životne sredine;

-Promocija mladih lidera: Podstičite razvoj mladih lidera u oblasti zaštite životne sredine. Prepoznajte i podržite mlade ljude koji pokazuju strast i angažovanje u očuvanju životne sredine i pružite im priliku da preuzmu vodeće uloge u donošenju odluka i implementaciji projekata;

-Tehnološka podrška: Iskoristite tehnološke alate i platforme kako biste olakšali uključivanje mladih u procese donošenja odluka. Omogućite onlajn konsultacije, diskusije i ankete kako bi se mladi mogli izraziti i dati svoj doprinos na jednostavan i pristupačan način;

-Vidljivost i priznanje: Promovišite i afirmišite napore i dostignuća mladih u zaštiti životne sredine. Obezbedite platforme za deljenje priča, iskustava i projekata mladih kako bi se inspirisali i motivisali ostali da se uključe u očuvanje životne sredine;

-Odgovornost: Proaktivnim i odgovornim pristupom prema zaštiti životne sredine gradite poverenje u odnosu sa mladima i ohrabrujete ih na saradnju.

Ove smernice mogu pomoći donosiocima odluka da osnaže ulogu mladih u zaštiti životne sredine i podstaknu njihovu aktivnu participaciju u oblikovanju održive budućnosti. Važno je da kontinuirano podržavate i radite zajedno sa mladima kako bi se ostvarili pozitivni pomaci ka očuvanju životne sredine.

2) KA OBRAZOVNOM SISTEMU

-Obrazovni program: Osigurajte da se zaštita životne sredine integriše u obrazovne programe na svim nivoima. Obezbedite da se održivi razvoj, reciklaža, energetska efikasnost, zaštita biodiverziteta i slične teme redovno obrađuju u nastavi;

-Oprema i infrastruktura: Obezbedite adekvatnu opremu i infrastrukturu za očuvanje životne sredine u školi. To može uključivati postavljanje kontejnera za reciklažu, kanti za kompostiranje, uređenje eko-vrtova ili stvaranje prostora za očuvanje prirode;

-Eko-klubovi, sekcije i inicijative: Podstičite formiranje grupa koje se bave zaštitom životne sredine. Pružite podršku i resurse za organizovanje inicijativa i projekata u vezi sa zaštitom životne sredine, poput čišćenja okoline, sadnje drveća, edukativnih kampanja i sl;

-Uključivanje u odlučivanje: Omogućite mladima da aktivno učestvuju u procesima odlučivanja u vezi sa zaštitom životne sredine u školi. Organizujte redovne sastanke, ankete ili radionice na kojima mladi mogu izraziti svoje ideje, brige i predloge,

-Obrazovni resursi: Osigurajte pristup raznovrsnim obrazovnim resursima o zaštiti životne sredine, kao što su knjige, časopisi, video materijali i interaktivni sadržaji. Podstičite korišćenje tih resursa kako bi se mladi informisali i motivisali da se angažuju u zaštiti životne sredine;

-Partnerstva i saradnja: Uspostavite saradnju sa lokalnim, nacionalnim i međunarodnim organizacijama civilnog društva i stručnjacima iz oblasti zaštite životne sredine. Ova partnerstva mogu pružiti dodatne resurse, mentorstvo i podršku u realizaciji projekata i aktivnosti;

-Promocija i priznanje: Promovišite aktivnosti i dostignuća mladih u zaštiti životne sredine kroz školske medije, web stranice, događaje i javne prezentacije. Organizujte predavanja, debate, radionice i manifestacije u školama na temu zaštite životne sredine. Ove aktivnosti bi trebalo da budu interaktivne i uključuju učenike kako bi im se omogućilo da

aktivno učestvuju i izraze svoje mišljenje. Ohrabrite njihove napore kako bi ih podstakli i motivisali;

-Kontinuirana podrška: Pružite kontinuiranu podršku i angažman u vezi sa zaštitom životne sredine. Redovno komunicirajte sa mladima, oslušajte njihove ideje i povratne informacije, i prilagođavajte aktivnosti prema njihovim potrebama i interesima.

Ove smernice mogu pomoći školama da podrže i uključe mlade u zaštitu životne sredine na način koji je najrelevantniji i najkorisniji za njih. Važno je da škole i sve obrazovne institucije prepoznaju važnost mladih kao ključnih aktera u očuvanju životne sredine i pruže im podršku da preuzmu aktivnu ulogu u tom procesu.

3) KA ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

-Kreiranje inkluzivnog prostora: Stvorite inkluzivno i bezbedno okruženje za mlade u vašoj organizaciji. Osigurajte da se svaki mladi član oseća dobrodošlim, bez obzira na pol, starost, etničko poreklo, socioekonomski status ili bilo koju drugu karakteristiku. Podstičite različite perspektive i ideje mladih;

-Edukacija i obuka: Pružite obrazovne resurse i obuke mladima o pitanjima zaštite životne sredine. Organizujte radionice, seminare ili kurseve o održivom razvoju, klimatskim promenama, upravljanju otpadom, energetske efikasnosti i drugim relevantnim temama. Podstičite lični razvoj mladih kroz sticanje znanja i veština;

-Aktivno uključivanje mladih: Uključite mlade u procese donošenja odluka i planiranja aktivnosti organizacije. Dajte im priliku da izraze svoje ideje, predloge i inicijative;

Podstaknite njihovu aktivnu participaciju kroz formiranje radnih grupa, mentorstvo i delegiranje odgovornosti;

-Organizujte događaje i projekte usmerene na mlade: Kreirajte specifične događaje, projekte i kampanje usmerene na mlade kako biste ih uključili i motivisali da se angažuju u oblasti očuvanja životne sredine. Ovo može uključivati radionice, takmičenja, volonterske akcije ili edukativne programe prilagođene njihovim interesima i potrebama;

-Podrška samoinicijativi: Podstičite mlade da preduzmu samoinicijativu i pokrenu projekte ili kampanje vezane za zaštitu životne sredine. Pružite im mentorsku podršku, tehničke resurse i pomoć u prikupljanju sredstava. Podržite njihovu kreativnost i inovativnost;

-Umrežavanje i partnerstva: Podstaknite mlade da se umreže sa drugim organizacijama, institucijama i pojedincima koji se bave zaštitom životne sredine. Organizujte zajedničke događaje, projekte i/ili kampanje kako bi se mladi povezali, razmenili ideje i iskustva, i ojačali svoj uticaj. Uspostavite saradnju s obrazovnim institucijama kao što su predškolske ustanove, škole, fakulteti ili univerziteti. Organizujte predavanja, radionice ili praktičnu obuku o očuvanju životne sredine kako biste angažovali mlade ljude;

-Komunikacija i javno zagovaranje: Podržite mlade da razviju komunikacijske veštine i javno zagovaraju za pitanja zaštite životne sredine. Pružite im priliku da se javno izraze putem medija, društvenih mreža, javnih tribina ili prezentacija. Pomažite im da artikulišu svoje stavove i podstaknite ih da budu aktivni zagovornici promena. Otvorite jasne i dostupne kanale komunikacije ka mladima, otvorite e-mail adrese, društvene medije i platforme za povratne informacije i pitanja. Budite otvoreni za razgovor, predloge i sugestije mladih;

-Pružite mentorstvo i obuku: Organizacije treba da pruže mogućnosti mentorstva i obuke mladima. Ohrabrite starije članove ili volontere da rade s mladima, prenesu svoje znanje i iskustvo te pruže podršku u njihovom profesionalnom i ličnom razvoju;

-Praćenje i evaluacija: Redovno pratite i procenjujte učinak vaše organizacije u podršci mladima u zaštiti životne sredine. Osluškujte njihove povratne informacije i sugestije kako biste unapredili svoje aktivnosti. Prikupljajte podatke o postignutim rezultatima i delite ih sa mladima i širom javnošću;

Ove smernice mogu pomoći organizacijama civilnog društva i pokretima da podrže i uključe mlade na način koji je najkorisniji i najrelevantniji za njih. Važno je pružiti mladima priliku da aktivno učestvuju u zaštiti životne sredine i osnažiti ih da budu lideri promena u svojim zajednicama.

4) KA MEDIJIMA

-Promocija inicijativa mladih: Mediji mogu posvetiti prostor i pažnju mladim osobama koje su pokrenule inicijative za zaštitu životne sredine. Ovim putem, mediji mogu predstaviti njihove projekte, akcije i postignuća, što će inspirisati druge mlade da se uključe i preuzmu aktivnu ulogu u zaštiti životne sredine;

-Dijalog i interakcija sa mladima: Mediji mogu organizovati ili prenositi panel diskusije, emisije ili interaktivne platforme na kojima će mladi imati priliku da izraze svoje stavove, ideje i preporuke u vezi sa zaštitom životne sredine. Otvoreni razgovori sa stručnjacima, aktivistima i predstavnicima organizacija za zaštitu životne sredine omogućavaju mladima da se čuju i da se njihovi glasovi promovišu;

-Edukacija i informisanje: Mediji mogu pružiti relevantne i proverene informacije, vesti i resurse o zaštiti životne sredine, posebno usmerene ka mladoj publici. Kroz članke, reportaže, video materijale i interaktivne sadržaje, mediji mogu edukovati mlade o ekološkim pitanjima, održivosti i konkretnim koracima koje mogu preduzeti kako bi doprineli zaštiti životne sredine;

-Kampanje i izazovi: Mediji mogu pokrenuti kampanje i izazove koji će podstaći mlade da se aktivno uključe u zaštitu životne sredine. Ovi izazovi mogu uključivati čišćenje okoline, smanjenje upotrebe plastike, širenje svesti o reciklaži i dr. Mediji mogu pratiti i promovisati učešće mladih u tim akcijama i pružiti podršku njihovim naporima;

-Partnerstva sa školama i OCD: Mediji mogu uspostaviti saradnju sa školama, organizacijama mladih i ekološkim udruženjima kako bi zajedno organizovali događaje, takmičenja, radionice i seminare. Ova partnerstva omogućavaju medijima da direktno angažuju mlade u edukativnim i praktičnim aktivnostima zaštite životne sredine;

-Promovisanje uspeha mladih: Mediji mogu redovno izveštavati o uspesima mladih osoba, timova ili grupa koji su postigli značajne rezultate u zaštiti životne sredine. Ovim putem, mediji će motivisati druge mlade ljude da se angažuju i pružiti im primer kako se njihovi naponi mogu prepoznati i vrednovati. Identifikujte i istaknite mlade lidere i inovatore koji se ističu u oblasti zaštite životne sredine;

-Podržite digitalnu angažovanost: Mladi su veoma povezani s digitalnim medijima. Stvorite platforme i kanale na društvenim mrežama ili web stranicama posvećene očuvanju životne sredine, gde mladi mogu deliti svoje ideje, iskustva i akcije. Podstičite dijalog i interakciju među mladima kako bi se stvorila zajednica koja podržava zaštitu životne sredine;

-Organizujte takmičenja i nagrade: Organizujte takmičenja, nagrade ili stipendije za mlade koji se ističu u oblasti zaštite životne sredine. Ovo će motivisati mlade da se angažuju, pružiti im priznanje za njihove napore i podstaći druge da se uključe;

Ove smernice mogu pomoći medijima da podrže i promovišu uključivanje mladih u zaštitu životne sredine na način koji je inspirativan, angažovan i prilagođen njihovim potrebama i interesima. Važno je podsticati mlade da prepoznaju svoju moć i ulogu u očuvanju planete i pružiti im podršku u ostvarivanju pozitivnih promena.

5) KA VRŠNJACIMA

-Edukacija i svest: Budite edukovani o pitanjima zaštite životne sredine i budite svesni uticaja koji imate na okolinu. Delite svoje znanje sa vršnjacima i informišite ih o važnosti očuvanja prirode i održivog razvoja;

-Deljenje iskustva: Podelite svoja iskustva i uspehe u vezi sa zaštitom životne sredine sa svojim vršnjacima. Pokažite im kako mali koraci mogu imati veliki uticaj i inspirišite ih da preuzmu akciju;

-Kreativnost i inovacija: Podstaknite vršnjake da koriste svoju kreativnost i inovativnost kako bi pronašli nove načine da doprinesu zaštiti životne sredine. Organizujte takmičenja, akcije ili projekte koji će podstaći mlade da razvijaju ideje i rešenja;

-Timski rad: Podstičite timski rad među vršnjacima u vezi sa zaštitom životne sredine. Organizujte grupne aktivnosti poput čišćenja parkova, sadnje drveća, recikliranja ali i pokretanja zajednice i javnog zagovaranja. Ohrabrujte saradnju i zajednički angažman;

-Svesnost o lokalnoj zajednici: Podstaknite vršnjake da budu svesni i angažovani u vezi sa zaštitom životne sredine u svojoj lokalnoj zajednici. Organizujte volonterske akcije,

radionice ili javne tribine kako bi se mladi informisali o lokalnim ekološkim izazovima i mogućnostima za akciju;

-Digitalni aktivizam: Iskoristite snagu društvenih medija i tehnologije kako biste podigli svest i mobilisali vršnjake u vezi sa zaštitom životne sredine. Delite informacije, kampanje i akcije putem digitalnih platformi i inspirišite druge da se pridruže;

-Liderstvo i zagovaranje: Podstaknite svoje vršnjake da preuzmu vođstvo i postanu zagovornici zaštite životne sredine. Podržite ih da se uključe u školske ili lokalne odbore, organizacije ili projekte koji se bave ekološkim pitanjima. Naučite ih veštinama javnog govora i zagovaranja kako bi efikasno iznosili svoje ideje i zahteve.

Ove smernice mogu pomoći mladima da podrže i uključe svoje vršnjake u zaštitu životne sredine na način koji je inspirativan, angažovan i prilagođen njihovim potrebama i interesima. Važno je podsticati mlade da prepoznaju svoju moć i ulogu u očuvanju planete i pružiti im podršku u ostvarivanju pozitivnih promena.

6) KA DRUŠTVU U CELINI

-Podrška i ohrabrenje: Društvo bi trebalo da aktivno podržava i ohrabruje mlade da se angažuju u zaštiti životne sredine. To uključuje pružanje podrške njihovim idejama, inicijativama i projektima, kao i priznavanje njihovog doprinosa u očuvanju prirode;

-Deljenje pozitivnih primera: Društvo treba da prepozna i promoviše pozitivne vrednosti i primere mladih koji su se angažovali u zaštiti životne sredine. Cilj je inspirisati druge da se pridruže i podrže ove inicijative;

-Aktivno slušanje i uvažavanje mladih: Društvo, posebno odrasli, trebalo bi da aktivno slušaju i uvažavaju mišljenja, ideje i zabrinutosti mladih u vezi zaštite životne sredine. Odrasli bi trebalo da pokažu otvorenost za dijalog, da budu spremni da nauče od mladih i da razmotre njihove perspektive pri donošenju odluka koje se odnose na životnu sredinu. Ovaj pristup će pomoći u izgradnji poverenja između generacija i ohrabriti mlade da se aktivno uključe u zaštitu životne sredine;

-Ohrabrivanje samostalnosti mladih: Društvo bi trebalo da ohrabri mlade da preuzmu aktivnu ulogu u zaštiti životne sredine i da podrže njihovu samostalnost. Odrasli bi trebalo da pruže podršku i resurse mladima kako bi samostalno sprovodili svoje ideje i projekte za očuvanje prirode. To može uključivati pružanje mentorstva, pristup finansijskim sredstvima ili prostoru za realizaciju njihovih inicijativa.

Ove smernice dodatno naglašavaju važnost uvažavanja mišljenja mladih i ohrabruju odrasle da se aktivno angažuju u podršci i uključivanju mladih u zaštitu životne sredine.

****ZAKLJUČCI ĆE BITI FORMULISANI NAKON PROCESA SIMULIRANIH JAVNIH RASPRAVA ZA MLADE I OSTALE STEJKHOLDERE I BIĆE OBJAVLJENI U FINALNOJ VERZIJI DOKUMENTA***

ⁱ "This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

"Ovaj projekat je finansiran uz podršku Evropske komisije. Ova publikacija odražava stavove samo autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj."